

УДК 343.8(477):316.614

Москальчук Максим Миколайович –

студент 5 курсу 4 групи

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

Maksym M. Moskalchuk –

5th year student,

the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)

Фактори, що впливають на виправлення та ресоціалізацію засуджених

У цій науковій статті досліджуються фактори, що здійснюють вплив на виправлення та ресоціалізацію засуджених. Акцентовано увагу на необхідності врахування даних факторів при виконанні покарання та при проведенні пенітенціарної пробації. Зроблено висновки та пропозиції.

Ключові слова: виправлення, ресоціалізація, пробація, освіта, соціум, психіка засудженого, генетика, умови відбування покарання.

В этой научной статье исследуются факторы, что осуществляют влияние на исправление и ресоциализацию осужденных. Акцентировано внимание на необходимость учитывания данных факторов при исполнении наказаний и при проведении пенитенциарной probation. Сделаны выводы и предложения.

Ключевые слова: исправление, ресоциализация, probation, образование, психика осужденного, генетика, условия отбывания наказания.

M.M. Moskalchuk Factors that Affect Correction and Resocialization of Convicts

One of the social problems that remains for some time relevant, can be called correction and resocialization of convicts, which are released from serving their sentence and still serving sentences. Decision of this problem is related to the issues of fighting against crime. Correction and resocialization are the main tasks of the whole criminal-executive system. The question of finding a rational mechanism for correction and resocialization of convicts was studied long ago and this article is devoted to this issue. This article analyses some factors that have an influence on correction and resocialization of prisoners, reveals the meaning of these concepts.

The basis for realization of purposeful preventive work and all process of resocialization of convicts have been researched into, which includes collecting data about positive and negative qualities of the condemned person, his conduct before the conviction and in the period of serving a sentence, conditions of his life, relations between the family members. Particular attention is paid to such factors as genetics, prisoners' state of mind, education. This article highlights the problems of conditions for serving criminal punishment. A number of problems encountered by states are taken into account. Particular attention is paid to the issue of punishment not related to imprisonment. Conclusions and suggestions were made.

Keywords: correction, resocialization, probation, education, prisoners' state of mind, genetics, conditions of serving of criminal punishment.

Постановка проблеми. Статистика рецидиву та інших кримінологічних показників свідчить про низьку ефективність кримінально-виконавчої системи. Більшість науковців сходиться на думці, що виправлення засуджених взагалі неможливе. В контексті забезпечення конституційних прав засуджених, виконання і

відбування покарань відповідно до принципів гуманізму та поваги до прав і свобод людини розглядається питання чинників, що мають великий вплив на фактори ресоціалізації та виправлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У статті досліджено позиції таких

фахівців, як Таволжанський О. В., Чернишов Г. М., Матвєєва Ю. О., Конопацька О. М., Вакуленко О. В., проаналізовано статистичні дані урядових організацій.

Невирішені раніше проблеми.

Відсутність ефективного механізму виконання покарань зводить до мінімуму результативність діяльності кримінально-виконавчої системи. Потреба нормативного закріплення та детальної регламентації деяких прав, як то право на вищу освіту засуджених до позбавлення волі, стає дедалі гострішою. Необхідність впровадження нових механізмів взаємодії із засудженими диктується неефективністю сучасних.

Метою статті є аналіз та систематизація всіх факторів, що впливають на виправлення та ресоціалізацію засуджених, поглиблене дослідження самого процесу відбування покарання, розробка на основі цих даних можливих механізмів впливу на засудженого.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Кримінально-виконавчого кодексу вказує на те, що одним із основних завдань кримінально-виконавчого законодавства є виправлення та ресоціалізація засуджених. Ці категорії розкривають основний зміст діяльності всіх інституцій даної галузі права, вони є основною і кінцевою метою виконання покарання засуджених, і враховуючи ступінь їх досягнення можна говорити про ефективність в цілому кримінально-виконавчої системи.

Що являють собою дані поняття? Відповідь на це питання нам дає сам законодавець, вказуючи також і на основні засоби виправлення і ре соціалізації, а саме встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Про ефективність даних засобів можна говорити відштовхуючись від показника рецидивної злочинності. Статистична інформація, надана Генеральною прокуратурою України, вказує на те, що кожна п'ята особа на момент вчинення нового злочину має зняту або непогашену судимість. Враховуючи також те, що цей показник не може врахувати нерозкритих а також латентних злочинів, можна говорити про недостатню ефективність сучасних засобів ре соціалізації та виправлення.

Безумовно, повністю викоринити злочинність неможливо, оскільки наука кримінологія визначає злочинність як невід'ємну частину соціуму, проте можливо шляхом вдосконалення діючих і впровадження нових методів впливу на засудженого досягти кращих результатів. Слід зазначити, що впливати на поведінку дорослої, сформованої особистості, до яких відносяться більшість засуджених, дуже складно, і тут варто розібратись які ж фактори слід враховувати при здійсненні такого впливу.

Розпочнемо з соціального фактору, що полягає в різкому негативному відношенні суспільства до злочинності, а саме до особи злочинця. Так, в більшості своїй такі люди не викликають позитивних емоцій цілком об'єктивно своїми манерами, поведінкою, грубістю. Однак вирішальним фактором в критичній оцінці таких суб'єктів є саме наявність судимості, що є перепорою для засуджених на шляху до виправлення. В першу чергу стоїть проблема отримання роботи такими особами. Нерідко роботодавці не приймають на роботу осіб навіть із погашеною судимістю, а знайомі коли дізнаються про такий факт, стараються уникати спілкування. Часто саме таке відношення до судимих спричиняє вчинення ними нових злочинів. Суспільний осуд – справедлива нагорода за вчинення злочину, однак він повинен бути помірним. Слід агітувати суспільство в цьому напрямку, формувати більш лояльну громадську думку стосовно даного явища.

Спеціалісти в області психології говорять що характер людини починає формуватись із самого дитинства та залежить в загальному від двох факторів: генетики та умов подальшого розвитку. Дослідивши ці дві складові, можна визначити засоби впливу на особистість

Щодо генетики, то в своїй книзі «Егоїстичний ген» Річард Докінз, [англійський інтелектуал](#), [еволюційний біолог](#), говорить про те, що людина – це машина, що керується генами. Це нашоує на думку, що змінивши генетичний код людини, можна перепрограмувати і її поведінку. Дана теорія не є лише теорією, вона практично доведена шведськими дослідниками із Каролінського інституту під керівництвом Малена Ліндхольма, які досліджували вплив спорту на гени людини. Даним дослідженням було встановлено, що

заняття спортом не може змінити сам генетичний код людини, однак здатне активувати та деактивувати певні гени, що призводить до якісних змін в поведінці людини та в самій її природі.

Не можна говорити поки напевно, що даний метод можна застосувати на практиці до засуджених, що відбувають покарання, однак варто проводити дослідження в цьому напрямку, вивчаючи, яка діяльність призводить до позитивних особистісних змін, яка навпаки, зумовлює спротив та агресію. Докінз в своїй книзі наводив приклад із тваринного світу, в якому зазначав, що наявність чи відсутність певного гену зумовлює вибір відповідного варіанту поведінки. В перспективі, даний спосіб дасть можливість деактивувати певні гени, які зумовлюють в особи вибір злочинної поведінки.

Позитивний вплив на засуджених неможливий без застосувань специфічних знань в області психології. Відомий американський психолог Роберт Чалдіні в своїй книзі «Психологія впливу» описує багато способів впливу на людську психіку. Серед них цікавою є теорія плуралістичного невігластва – коли особа спостерігає байдуже чи позитивне відношення натовпу до негативної ситуації, вона схильна оцінювати ситуацію як буденну, цілком нормальну.

Коли засуджений відбуває покарання в місцях позбавлення волі, він знаходиться в оточенні таких же злочинців. Деякі із них на початковому етапі відбування покарань вважають свою поведінку прийнятною, а покарання – несправедливим. У разі, якщо таких осіб буде більшість в ізолюваному приміщенні, і якщо вони будуть активно взаємодіяти з іншими засудженими, навіть ті особи, які негативно відносяться до даного явища будуть схилитись до позитивної оцінки вчинення власного злочину. Тому досить важливим є формування негативної оцінки злочинної діяльності хоча б у більшості засуджених, які відбувають покарання в межах однієї колонії. Також законодавчо закріплений принцип та встановлені критерії роздільного тримання засуджених, які слід розширити і з урахуванням даного принципу.

Ще одним фактором, що впливає на виправлення злочинців є обстановка, в якій вони знаходяться в період відбування покарань. Про вплив на психіку людини навколишнього

середовище говорили ще стародавні мислителі. Сунь Цзи – китайський стратег, говорив про вплив обстановки, в якій опиняється воїн, на його мислення, пріоритети, мотивацію.

Концепція реформування пенітенціарної системи України 2017 року виявила численні порушення вимог, які ставляться до місць відбування покарань, до яких відносяться застарілість і аварійний стан приміщень, невиконання санітарних норм, недостатнє медичне забезпечення. Такі агресивні умови формують у засуджених реакцію спротиву, яка проявляється як і до умов, в яких вони тримаються, так і до засобів виправлення в цілому, які щодо них застосовуються. Доволі складно усунути ці недоліки, враховуючи нинішню економіку країни, однак це одне з нагальних питань, яке потребує вирішення.

Прогресивним у цьому плані є новий інститут пробації в Українській системі. Поняття цього явища міститься в законі України «Про пробацію» від 05.02.2015: пробація - система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Такий метод передбачає роботу офіцера пробації безпосередньо із засудженим без ізоляції його від суспільства, залишаючи його в звичних умовах існування. Важливим фактором є довіра між офіцером та засудженим, встановлення контакту, тому офіцер повинен бути в першу чергу хорошим психологом, який в змозі втертись в довіру і вплинути на засудженого. Також міністерством юстиції в 2018 році розроблені 3 пробаційні програми, які суд може призначити для проходження засудженому. Ці програми передбачають складання графіка, відвідування занять, дотримання певних правил поведінки при цьому, оцінку результатів та висновок про виконання пробаційної програми.

Важливим напрямком пробації є сприяння процесу ресоціалізації осіб, які звільнились з місць позбавлення волі – пенітенціарна пробація. Такі особи стикаються з великою кількістю проблем – відсутність матеріального забезпечення, небажання роботодавців співпрацювати із людьми, що мають судимість,

зміна обстановки, розгубленість. В таких ситуаціях особа схильна вчиняти злочин як єдиний для неї засіб існування, чи в результаті озлобленості через неможливість адаптуватись. Органи пробації покликані пом'якшити процес влиття засуджених в соціум, сприяти йому, що полягає в підшукуванні таким особам місця проживання, працевлаштування, госпіталізації, в разі необхідності. Дуже важливо на цьому етапі дати засудженим зрозуміти, що соціум його не відторгає. Слід зауважити, що результативність роботи даного інституту залежить виключно від професіоналізму працівників пробації та їх організаційно – матеріального забезпечення, що потребує на даному етапі покращення

Ще одним важливим фактором на шляху до виправлення являється освіта. Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчиняють злочини, мають базову або базову спеціальну освіту. Важливо розуміти, що мова йде не про прямий зв'язок між рівнем здобутою освіти і злочинністю, а про якість цієї освіти. Адже більшість засуджених закінчують освітні заклади не отримавши достатніх знань для подальшої професійної діяльності, що зумовлено як відсутністю мотивації, так і недостатньою професійністю викладачів, їх рівень інтелектуальних здібностей доволі низький.

Взагалі, здобуття освіти належить до невід'ємних прав громадян і має високу значущість у розвитку людини та суспільства, є важливим засобом, що сприяє поверненню засудженого в суспільство. В деяких зарубіжних країнах особи, що перебувають в місцях позбавлення волі, мають можливість здобувати не лише середню, а й вищу освіту. На жаль, на даний момент в Україні отримання вищої освіти для ув'язнених неможливе, оскільки відсутній як такий механізм, так і його правова регламентація. Для багатьох дослідників така ситуація вбачається як порушення права на освіту, яке забезпечується як національним законодавством, так і міжнародними договорами, а для декого навіть як дискримінація засуджених.

Безумовно, питання доступу ув'язнених до вищої освіти потребує законодавчої

регламентації, особливо це важливо для осіб, які були засуджені до моменту виникнення можливості скористатись таким правом, однак більш важливим є фактор якості наданої освіти. Велика кількість засуджених – дорослі чоловіки та жінки, які звикли працювати фізично, в яких навряд виникне бажання отримувати вищу освіту. Для них було б доцільніше запровадити дієву методику вдосконалення вже існуючих навичок, розширення професійних здібностей. В пенітенціарній системі існують механізми професійно-технічного навчання, однак слід вдосконалити його запровадженням інституту заохочення, задовольняючи певні інтереси особи в якості нагороди за досягнення в навчанні, а також ввести більш жорстку систему контролю знань. Це дасть змогу випускати з місць позбавлення волі не просто «зеків», а кваліфікованих спеціалістів, що буде заохочувати роботодавців на надання таким особам робочих місць

Висновок. Процес ресоціалізації засуджених, що передбачає перебудову їх особистості, є доволі складним та тривалим. Переважна більшість дослідників сходяться на думці, що виправлення засуджених, зміна їх про кримінального типу мислення, зниження агресивної поведінки взагалі неможливі, відбувається у 1-2 випадках зі 100. Однак якщо неможливо змінити саму людину, можна змінити умови, в яких вона перебуває, що також позитивно впливає на показник ре соціалізації, дати їй освіту, на її основі роботу, навчити налагоджувати контакти із зовнішнім світом. Все це в перспективі призведе до зниження показників рецидиву, підвищення ефективності діяльності всієї кримінально – виконавчої системи.

Список використаних джерел:

1. Таволжанський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Таволжанський ; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 20 с.
2. Чернишов Г. М. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності в Україні: аналіз сучасного стану / Г. М. Чернишов // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Том 1: зб. наук. праць / Дніпр. нац. ун. ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2017. – № 6. – С. 156-160.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України 11 липня 2003 року № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
4. Про пробачення : закон України від 05.02.2015 № 160-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
5. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820#.
6. Матвєєва Ю. О. Роль освіти дорослих у процесі ресоціалізації засуджених / Ю. О. Матвєєва, О. М. Конопацька // Юридична психологія. – 2016. – № 1. – С. 180-187.
7. Вакуленко О. В. Освіта як чинник ресоціалізації осіб, які звільняються з місць позбавлення волі / О. В. Вакуленко // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів ун-ту за 2011 рік (9–10 лютого 2012 р.) / укл.: Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. – Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2012. – Ч. 1. – С. 94–95.
8. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287747>.

References:

1. O. V. Tavolzhanskyi, Sotsialno-vykhovna robota iz zasudzhenymy do pozbavlennia voli : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / O. V. Tavolzhanskyi ; NIuU im. Yaroslava Mudroho. – Kharkiv, 2014. – 20 p.
2. H. M. Chernyshov, Kryminolohichna kharakterystyka retsydyvnoi zlochynnosti v Ukraini: analiz suchasnoho stanu / H. M. Chernyshov // Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. Tom 1: zb. nauk. prats / Dnipro. nats. un. im. O. Honchара. – Dnipropetrovsk, 2017. – No. 6. – Pp. 156-160.
3. Kryminalno-vykonavchi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy 11 lypnia 2003 roku No. 1129-IV [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
4. Pro probatsiiu : zakon Ukrainy vid 05.02.2015 No. 160-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
5. Heneralna prokuratura Ukrainy. Statystychna informatsiia 2018 rik [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820#.
6. Yu. O. Matvieieva, Rol osvity doroslykh u protsesi resotsializatsii zasudzhenykh / Yu. O. Matvieieva, O. M. Konopatska // Yurydychna psykholohiia. – 2016. – No. 1. – Pp. 180-187.
7. O. V. Vakulenko, Osvita yak chynnyk resotsializatsii osib, yaki zvilniaiutsia z mistz pozbavlennia voli / O. V. Vakulenko // Yednist navchannia i naukovykh doslidzhen – holovnyi pryntsyp universytetu : zb. nauk. prats zvitno-nauk. konf. vykladachiv un-tu za 2011 rik (9–10 liutoho 2012 r.) / uкл.: H. I. Volynka, O. V. Uvarkina, O. P. Symonenko, O. P. Yemelianova. – Kyiv : Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, 2012. – Ch. 1. – Pp. 94–95.
8. Kontseptsiiia reformuvannia (rozvytku) penitentsiarnoi systemy Ukrainy : rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 veresnia 2017 r. No. 654-r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287747>.